

DEDE KORKUT ALP EREN MİDİR? KORKUT ADI ÜZERİNE YENİ BİR ETİMOLOJİ DENEMESİ*

Is Dede Korkut the Alp Eren? A New Etymological Trial On The Name Of Dede Korkut

Mehmet Vefa NALBANT**

Dil Araştırmaları, Bahar 2016/18: 125-133

Öz: Dede Korkut Hikâyeleri'yle Türk kültür hayatında önemli bir yer işgal etmiş olan Korkut Ata'nın kimliği konusu maalesef günümüze kadar çok açık biçimde ortaya konmuş değildir. Hayatı hakkında bazı tarihi eserlerde bilgi sahibi olduğumuz Korkut Ata'nın adının kökeni etrafındaki tartışmalar da bitmiş değildir. Bu çalışma çerçevesinde eser, kişi, tarih, dil, gelenek ekseninde Korkut adına köken bilgisi bakımından bir açıklama getirilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dede Korkut, Etimoloji, Unvan Grubu.

Abstract: Korkut Ata has occupies an important place in Turkish culture with stories of Dede Korkut. However, identity problem of Korkut Ata is not have demonstrated very clearly to this day. We get information about Korkut Ata's life from some historical works. But, the origin of Korkut Ata's name is still not illuminated. Debate on this issue continues even today. This study aim to bring an explanotion to etymology of Korkut Ata's name by taking works on him, his personalits and era as well as language and tradition in consideration.

Keywords: Dede Korkut, Etymology, Title groups.

Giriş

Dede Korkut kitabı bulunup bilim âlemine tanıtıldığı günden bu yana üzerinde en çok durulmuş olan tarihî metinlerimizden biri olmuştur. İlmî ve millî değerine paha biçilmeyen bu eser üzerine bir bibliyografya kitabı oluşturacak kadar bilimsel araştırma ve inceleme yapılmıştır (Bekki 2013). Bununla birlikte kitaba adını veren, hikâyelerin anlatıcısı ve Oğuzların bilicisi olan *Dede Korkut* adı üzerinde birkaç çalışmayı bir kenara bırakacak olursak, özellikle Türkiye'de çok fazla bir şey söylenmemiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında yapılan etimolojik izahları kabul etmenin yanında, Korkut adının kökenini aydınlatmanın ve ad ile kişi arasındaki anlam ilişkisini ortaya koymanın da zorluğu etken olmuştur. Hikâyelerin en temel aktörlerinden olan Dede Korkut'un kişiliği konusu da çok aydınlık değildir. Kaynaklarda aktarılan bilgiler ise son derece sınırlıdır. Bu anlamda Korkut adının kökenini eserin içinde geçen ve Korkut portresini ortaya koyan anlatılanlardan hareketle bulmak gerekir. Eser boyunca

* Bu makale Çağdaş Türklük Araştırmaları Sempozyumu, Ankara, 2015'te aynı adla sunulan bildiren düzeltilip genişletilerek oluşturulmuştur.

** Doç. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü, Eski Türk Dili A.B.D., Denizli/TÜRKİYE. vnalbant@gmail.com. Gönderim Tarihi: 13.02.2016 / Kabul Tarihi:12.04.2016

çizilen ve bütün kahramanların ortak özelliği olan alp erenlik ile Dede Korkut adının bağlantısının ortaya konması, tarihî metinlerde alp erenlik kavramının ve alp eren sözcüğünün ilk olarak ve hangi metinde kullanıldığının tespiti sorunun çözümüne bir katkı sunabilir.

1. Dede Korkut Kimdir?

Dede Korkut adı bu adla anılan hikâyelerle yayılmış ve şöhrat bulmuştur. Kitab-ı Dedem Korkut ‘alâ Lisân-ı Tâife-i Oğuzân ve Hikâyet-i Oğuznâme-i Kazan Beg ve Gayrı adını taşıyan iki nüsha halindeki hikâyelerde bilge kişiliği ile öne çıkmış olan şahıs, Dede Korkut, Dedem Korkut, Korkut Ata, Dedem Sultan ve sadece Dede veya Korkut adlarıyla anılmaktadır. Bu adlarla ön plana çıkarılan şahsın kimliği ise son derece sislidir. Her iki nüshanın giriş bölümünde “*Resul aleyhisselam zamanına yakın ve Bayat boyundan Korkut Ata dirler bir er koptı*” ifadesiyle zamanına ve etnisitesine işaret edilmiş, “*Oğuzun ol kişi tamam bilcisiydi, ne dirse o olur idi, gayıbdan dürlü haber söyler idi*” (Ergin 1994: I, 73)” cümleleriyle de insanüstü özelliklerine ve Oğuz boyları arasındaki ayrıcalıklı yerine dikkat çekilmiştir. Bizce bir unvandan oluşan ve çalışmamızın ilerleyen kısımlarında açıklamaya çalışacağımız Korkut adının önünde bulunan Dede(m), Ata ve Sultan unvanları onun insanüstü güçleri dolayısıyla İslamî dönemde evliya katına çıkarılmasıyla ilgili olarak sonradan konulmuştur. Bu nitelikleriyle ve yine hikâyelerin verdiği bilgiler ışığında Dede Korkut’un, “*Oğuz kavminin müşkilini hal eden*”, “*ne iş olursa danışılan*” ve “*ne buyursa kabul edilen*” bir kişi olduğu anlaşılmaktadır.

Yaşadığı zaman ve kişiliği hakkında çeşitli yorumlar yapılan Dede Korkut’la ilgili olarak hikâyelerde geçenler dışında, tarihi kaynaklarda da nakledilen bazı bilgi ve rivayetlere rastlamak mümkündür.

Dede Korkut’un kimliği üzerine ilk ve önemli sayılabilecek bilgiyi bize İlhanlı veziri Reşidüddin vermektedir. Reşidüddin’in naklettiğine göre Korkut, dört Oğuz hükümdarının çağdaşı olup, Oğuz sülalesinin dokuzuncu hükümdarı Inal Sir Yavku zamanında sahneye çıkar ve ona danışmanlık eder. Onun danışmanlığı on dördüncü hükümdara kadar sürer. Yine bu eserdeki bilgilere göre Korkut, Bayat boyundan olup Kara Hoca’nın oğludur (Ergin 1994: I, 34-35; Gökyay 2004: CXXVI-CXXVII). Bu Oğuzname’ye göre Dede Korkut ve diğer Oğuz beylerinin yaşadığı coğrafya Isığ Göl’ün batısı ve Sır Derya’nın kuzeyindedir ve Korkut, Peygamber zamanında hayat sürmüştür.

Meşhur Memluklu tarihçi Ebu Bekr b. Abdullah ed-Devâdârî’nin *Dürerü’l-Tican* adlı eserinde ise, Dede Korkut hikâyelerinden Tepegöz hikâyesine yer verilmiş, bu hikâyenin Türkler arasında şöhrati bulunan Ulu Han Ata Bitikçi adlı bir kitaptan alındığı belirtilmiş, fakat Dede Korkut’un kişiliği hakkında bir bilgi verilmemiştir.

Dede Korkut adından ve bu adla anılan hikâyelerden söz eden bir başka tarihçi de Yazıcıoğlu’dur. Yazıcıoğlu, *Selçukname* adlı eserinde bir Oğuzname’ye yer vermiştir. Bu Oğuzname’de Oğuz’un övgüsünden sonra Oğuz’a mensup Bayındır Han, Salur Kazan adları yanında Dede Korkut’un da adı geçmektedir (Ergin 1994:I, 38).

Atalar Sözi kısa adıyla anılan bir atasözü mecmuasında da Dede Korkut kitabında

yer alan ve atasözü değeri taşıyan sözlerin aynen aktarıldığı görülmektedir. Bu kitapta söz konusu atasözlerinden başka Dede Korkut hikâyelerinde yer alan bazı adlar da geçmektedir (Ergin 1994: I, 38; Gökyay 2004:CXXIX).

Dede Korkut hakkında bilgi nakledenlerden biri de Nevâî'dir. *Nesayimü'l-Mahabbe Min Şemayimi'l-Fütüvve* adlı eserinde Dede Korkut'un Türkler arasındaki şöhretine ve gaipden haber vericiliği ile ilgili rivayetlere yer verir:

“*Korkut Ata ‘aleyhi’r-rahmetü; Türk ulusu şöhreti andın artugrakdur ki şöhretka ihtiyacı bolgay. Meşhur mundaktur ki niçe yıl özidin burungını ve niçe yıl özidin soñı kilürni dipdür. Köp mev‘ize-amız magzlık sözleri aradadır.*” (Eraslan 1996: 385/619).

Dede Korkut'un kişiliği ile ilgili en ayrıntılı bilgiyi ise Ebu'l-Gazi Bahadır Han'ın *Şecere-i Terakime*'sinde bulabilmekteyiz. Oğuz Kağan'ı Keyumers zamanına götüren yazar, Dede Korkut'u Kayı boyundan ve İnel Yavı Han'ın vezir vekili olarak gösterir.

“*...Oguz han Keyumers zammında irdi, İnel Yavı Hannıñ vezir vekili Kayı halkındın Korkut Ata irdi.*” (Ölmez 1996: 166/84b).

Eserin ilerleyen bölümlerinde Korkut Ata ile ilgili verilen bilgiler detaylandırılır. Korkut Ata'nın İnel Yavı'nın veziri olduğu belirtildikten sonra, hanın Korkut Ata'nın sözünden çıkmadığına ve keramet sahibi olduğuna işaret edilir. İki yüz doksan beş yıl ömür sürmesi dikkat çekilen başka bir noktadır:

“*Kayı Korkut Hacenin oğlu Korkut Ata Salur Enkeş Hace ve Ava Şıban Hace başlık barça oguz ili yığılıp Kayı halkındın İnel Yavını padişah köterdiler; veziri Korkut Ata irdi. Korkut Ata her nemerse tise İnel Yavı anın sözündin çıkmas irdi. Korkut Atanın kerametleri köp irdi. İki yüz tohsan beş yıl ‘ömr tapdı. Üç padişahğa vezir boldı ... Aşın aşap ve yaşın yaşap uzak ‘ömr tapıp vefat tapdı*” (Ölmez 1996:170-171/86a).

Dede Korkut hakkında bilgi veren diğer iki kaynak, *Tarih-i Dost Sultan ile Evliya Çelebi Seyahatnamesi*'dir. Ergin'in eserinde naklettiğine göre ilk eserde Dede Korkut, “mecusiler hâkimi ve rahipleri olan bakışların peygamberi” olarak gösterilir (Ergin 1994: 44). Evliya Çelebi'deki bilgiler ise, Korkut'un kişiliği ile değil rivayetlere dayanan mezarıyla ilgilidir (Ergin 1994: 44).

Gerek Dede Korkut hikâyelerinde gerekse de Dede Korkut'tan söz eden eserlerde Dede Korkut'un bilgi sahibi, ileri görüşlü ve Türk ulusunun ileri gelenlerinden olduğu kolaylıkla anlaşılmaktadır. Yaşadığı zaman çok belli olmasa da, kaynaklarda düzenli olmayan bilgiler ve destanlarda yer bulan olaylardan hareketle Dede Korkut'un I. Köktürk devleti zamanında yaşadığı, onun efsanevi kişiliğinin çağları aşarak ve başka kimliklerle karıştırılarak halkın zihninde tekrar tekrar yaşatıldığı görülmektedir.

Onun adındaki Dede unvanı Müslüman Türkler arasında hikâyelerin tekrar inşasına ait zamanların izlerini taşımaktadır. O, bilgisi ve öngörüsüyle Müslüman olmayan Türkler için bir bakış, Müslüman Türkler için bir veli ve dededir. Onun özelliklerinden biri de üzerinde çok durulmayan fakat hikâyelerde yer yer hissettirilen kahramanlığıdır. Tepegöz gibi bir yaratıkla görüşmeye gitmesi ve anlaşma yapabilmesi, Banı Çiçek için kardeşi Deli Karçar'ın her türlü sıkıntısını ve belasını kabul ederek dönürlüğe gitmesi ve onunla baş ederek anlaşmaya mecbur bırakması Dede Korkut'un kahramanlığının işaretleridir.

Dede Korkut hikâyelerinin kahramanları aynı zamanda gerektiği yerde ellerine kopuzu geçirip çalıp söylemekte de hünerlidirler. Bu yönleriyle alp ozanlardır (Gökyay 2004:CXXXIV). Deli Dumrul hikâyesinin sonunda geçen “*Dedem Korkut gelüben boy boyladı soy soyladı. Bu boy Delü Dumrulun olsun menden sonra alp ozanlar söylesün*” (Ergin 1994: 184)”, cümlesinde geçen *alp ozan* ibaresi alplerin ozanlıklarına da işaret eder. Dede Korkut da hem ozan hem bir alptır. Onun diğer alp ozanlardan ayrılan yönü, tecrübe, bilgi ve bunların da üstünde bulunan veliliği veya bakılılığıdır. Dede Korkut adının etimolojisi onun alp erenliği ve yaşadığı varsayılan Köktürkler devrinin unvan verme geleneği çerçevesinde değerlendirilmelidir.

2. Korkut Adı Üzerine Yapılan Etimolojik Çalışmaları

Oğuzların bilgisi olan Dede Korkut’un adı iki parçadan oluşmaktadır. Adın ilk kısmını oluşturan Dede sözcüğü üzerinde bir tartışma yoktur. Bu parça aslında unvanlaşmış olan Korkut adına sonradan eklenmiştir. Tarihî kaynaklarda ve çeşitli Oğuz rivayetlerinde Korkut adının bazen “Dede”siz olarak Korkut bazen de Korkut Ata olarak verilmesi bunu açıkça göstermektedir.

Adın ikinci kısmını oluşturan Korkut’un kökeni konusunda ise tartışmalar bugün bile sürüp gitmektedir.

Korkut adının kökeninin izahı söz konusu olduğunda, Dede Korkut hikâyelerine, eski Türk inançlarına ve bu inançlardan beslenen mitolojiye sıklıkla başvurulmakta, nadiren köken bilgisinin kurallarından yararlanılarak bazı açıklamalarda bulunulmaktadır.

Korkut adı üzerine ilk köken bilgisi çalışmalarından biri Rásonyi’ye aittir. Rásonyi emir kipindeki fiil kök ve gövdelerinden oluşan Türkçe adlara ayırdığı yazısında, Korkut adını da bu tipteki Türkçe adlar arasına almakta ve sözcüğü *kork-* fiilinin ettirgen biçimi olan *korkut-* fiiline dayandırmaktadır (Rásonyi 1962: 240).

Meseleye metin odaklı yaklaşan Kazak âlimleri ise Dede Korkut’un Kazak varyantında yer alan “ölümden kaçma” motifinden hareketle, Korkut adını *korkmak* fiiline bağlamaktadır. Borovkov ise Kuran’ı-Kerim’in ilk Türkçe tercümelerine dayanarak, Korkut sözcüğü’nün bu metinlerde geçen *korkganlar*, *korkutguçı*, *korkutgan* (mümin, elçi, peygamber) leksik birimleri ile ilgili olması gerektiği görüşündedir. Borovkov’un bu görüşünün ortaya çıkmasında söz konusu kelimelerin “peygamber, elçi” anlamlarına gelmesinin yanında Dede Korkut’un manevi kişiliğinin etkisi de bulunmaktadır (Amanov 1999: 53-54).

Korkut adı üzerine etimolojik bir çalışma yapan Bazin, Rásonyi’nin yukarıda yer verdiğimiz görüşlerini tamamen reddetmemekle birlikte, Korkut adını Korkut’un özelliklerinden hareketle açıklamaya çalışmaktadır. Dede Korkut, akı, bilgisi ve doğauştüstü özellikleriyle ortaya çıkar. Bazin’e göre Dede Korkut’un gerçek doğayla ilişkisi olmayan *kork-* fiilinden gelişen *Korkut* adını alması anlaşılamaz. Dede Korkut metni ad verme geleneği bakımından Türk Oğuz geleneğini hatırlatan bir metindir. Bu nedenle adla, ad sahibinin özellikleri birbirine uygun olmalıdır. Örneğin, kaba ve beyinsiz Karçar’a Delü Karçar adının verilmesi gibi: Karçar; karça-: “katılaşmak” fiilinden katı, kaba anlamına gelir (Bazin 2015:2367). Yani Korkut adı ile kişi arasında

kişinin özellikleri bakımından bir ilişki olmalıdır. Bazin, Özbek Türkçesinde tespit ettiği ve “mal, hazine, zenginlik” anlamına gelen *qor qut* ikilemesiyle Korkut adı arasında bir ilişki kurmaya çalışır. Bazin, *qor qut*’u Türkçe *ev bark* gibi bir ikileme olarak değerlendirir. Bu ikilemenin ilk parçası olan *qor* Bazin tarafından *qor* “ateş, kor” sözcüğüne bağlanırken, ikinci sözcük ise eski Türkçe unvanların da yapısında bulunan ve kesin dinî ve sosyal yapıya işaret eden *qut* “kut, baht, şans, talih” sözcüğüyle ilgili görülür. Bazin *qut*’un bilinen anlamları yanında Kırgızcadaki “koyu kırmızı jelatinimsi küçük kütle” anlamına dikkat çeker ve temel güç ve ilahi başarı teminatına sahip kişiye işaret eden kan pıhtısına gönderme yapar. Kutun aktarımında ocağın rolünü ise Türklerin inancı ile ilgili tutar ve iyi ruhların tündükten girip çıkışına ve ocağa düşmesine işaret eder. Sonuç olarak, Bazin, ilahi temel kuvvet olan *kut* ile ateşin temel gücü olan *kor* arasında hem dini düşünceler hem de renk bakımından bir benzerlik görür. Bu iki sözcük arasında fonetik benzeşimle de *kor kut* ikilemesinin oluştuğuna inanır (Bazin 2015: 2367-2371).

Korkut Ata’yı Türk kavimlerinin müşterek/mitolojik bir tefekkürle yaşadıkları çağın bir tipi olarak gören Mirali Seyidov da Korkut adının iki parçadan oluştuğu düşüncesindedir. Bu adın ikinci parçasını oluşturan *kut* sözcüğünün lehçelerdeki kullanımlarını da dikkate alarak “hoşluk veren şeylerin kaynağı, temeli, canlıları koruyan varlık, ruh, Tanrı” olarak anlamlandıran Seyidov, *kor* sözcüğünü ise “ateş, üzeri külle örtülmüş ateş, maya” olarak açıklar. Bu iki sözcüğün ilişkisini ise mitolojik izahlarla ortaya koymaya çalışır (Seyidov 1983: 46-50).

Korkut adında *kut* parçasını gören başka bilim adamları da vardır. Bunlardan biri olan Celilov, Korkut adını *Kor* ve *kut* olarak incelemekte ve “mutluluk ateşi olarak” anlamlandırmaktadır (Tanrıverdi 2006:88).

Korkut adını açıklamak üzere köken bilgisi denemesi yapan Kaçalın ise, ölümsüzlük kavramıyla ad arasında bir ilişki kurmaya çalışır. Sözcüğün ikinci parçasının *kut* olduğundan emin olan araştırmacı ilk kısımda yer alan *kor* için “belki bir gün ‘ölümsüz’ anlamıyla açıklamasına kavuşacaktır” sözlerini kullanarak bu parçanın şüpheli bir şekilde “ölümsüz” anlamına geldiğini düşündüğünü göstermektedir (Kaçalın 2006:10).

Açıklamalara bakıldığında, bir iki farklı görüşe rağmen, Korkut adının iki parçadan oluştuğunun kabul edildiği görülmektedir. Adın ilk parçası olan *kor* farklı köklere götürülmekte ve birbirinden farklı şekillerde anlamlandırılmaktadır. İkinci parçanın *kut* sözcüğü olduğu yönünde ise bir uzlaşma olduğu görülmektedir.

Sözcük üzerine yapacağımız köken bilgisinin temelini iki parça oluşturmaktadır. Bu parçalardan ilki *kor* ve ikincisi de *kut*’tur. Bu noktada, söz konusu iki sözcüğün Eski Türk unvan verme geleneği çerçevesinde durumu değerlendirilip, anlamları da doğru şekilde ortaya konularak, Korkut adının tarih, gelenek, dil ilişkileri içinde belirginleştirilmesine çalışılacaktır.

3. Kür Kut = Alp eren?

Korkut adının köken bilgisi bakımından izahına kalkışmadan önce, sözcüğü bir unvan olarak değerlendirdiğimizi ve *kür+kut* sözcüklerinden oluştuğunu

düşündüğümüzü belirtmek isteriz. Bu iki sözcüğün oluşturduğu unvan yapısı *alp eren* sözcüğüyle yapıca eş, anlamca da bire bir eş değer olarak değerlendirilmiştir. Sözcüğün ilk kısmını oluşturan *kür* ilk Türkçe yazılı metinlerden başlamak üzere eserlerde yer almıştır. Sözcük bugün kullandığımız gür “gür, sık” sözcüğünün eski biçimidir. Tarihî kaynaklarımızda sözcüğün,

Siz taşıkuş çigig taşıgırırş timiş men taşıkayın timiş kür budıkluda kabışalım timiş (Şirin User 2009:151) cümlesinde olduğu gibi birincil anlamıyla kullanıldığı tespit edildiği gibi, metaforlaşmış anlamlarıyla da çeşitli kullanımlarına rastlamak mümkün olmaktadır:

kür er: Cesur adam (Ercilasun, Akkoyunlu 2014:163/142).

kür alp er kötürse yaşın tğ temür / azığlığ erenlerde teşlür tamur “Cesur adam yıldırım gibi kılıç sallarsa, azılı/cesur askerlerin damarı/ödü patlar.” (Arat 1991:3041).

sü başlar eren kür yürekliğ gerek “Kumandanın kahraman ve cesur olması gerek” (Arat 1991:2044).

Karahanlı Türkçesine ait eserlerde saptanabilen bu kullanımlarında kür sözcüğü “cesur, yiğit, gözü pek” anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Köktürk ve Eski Uygur Türkçesi dönemi eserlerinin hiçbirinde sözcüğün Karahanlı Türkçesi metinlerinde tespit edilen anlamlarında kullanıldığına ilişkin bir bilgiye tarafımızdan ulaşılamadığı gibi Türkçenin tarihsel sözlüklerinde de bu kullanıma işaret edecek bir veri bulunmamaktadır. Bununla birlikte *Kül Tigin* sözcüğünün izahıyla ilgili olarak *kül* sözcüğünün *kür* sözcüğüyle ilişkilendirilmesi -bu görüşün aleyhinde başka fikirler bulunmasına rağmen- bu sözcüğün unvan yapısı içinde *l-r* alternansıya yaşayabildiğini göstermektedir.

Eski Türkçede yer alan *Kül Tigin*, Bilge Kagan gibi unvan gruplarına bakıldığında Türkçede genelde kabul edilen unvan+kişi veya akrabalık adı yapısından farklı bir durum sergiledikleri görülür. Bu tip unvan gruplarında unvan gruplarını oluşturan ikinci parça asıl unvanken, birinci parça ise bu unvanı niteleyen bir sıfat gibi kullanılmakta ve unvana sahip kişinin cesaretine, aklına, bağımsızlığa olan düşkünlüğüne vb. (kül, bilge, ozmuş vb.) işaret etmektedir. Bu tip unvan gruplarında kişi veya akrabalık adı bulunmamakta niteleyicili unvan grubu unvanı taşıyan kişinin özel adının yerini tutmaktadır. Örneğin *Kül Tigin* adında *Kül* niteleyici ve *Tigin* onun hiyerarşi içindeki durumunu gösteren unvanıdır. Fakat *Kül Tigin* unvanı kişinin özel adı yerine geçmiştir. *Kül Tigin* adlı kişinin asıl adının ne olduğu konusunda bir bilgiye maalesef sahip değiliz.

Kür sözcüğünün bazı kullanımları da onun unvan yapısı içinde bir niteleyici olarak görev aldığı göstermektedir. Bu sözcüğün bu yapıda en çok Kutadgu Bilig’de kullanıldığına tanık olmaktadır. *Alp* sözcüğü *kür* sözcüğüyle en çok unvan yapısı kuran sözcüktür. Bu unvan yapısına zaman zaman *er* sözcüğü de gelerek *kür alp er* yapısını ortaya çıkarmaktadır. Bu yapıdaki *alp* unvan *kür* ise onun niteleyicisi durumundadır.

Kür sözcüğü bir de hayalet sözcük olarak (ghost word) *Kür Şad* adında unvan niteleyicisi olarak kullanılmaktadır. Her ne kadar böyle bir sözcüğün var olmadığı ve Hüseyin Nihal Atsız’ın Çince transkripsiyonlanmış *Chieh shê = Chie shih = Cie şı* adına bir okuma teklifi olduğu Sertkaya (2014/14: 1-10) tarafından ortaya konmuşsa

da, bu ad, *kür* sözcüğünün bir unvan grubu yapısında kullanılabileceğini göstermesi ve unvan gruplarının yapısına uygun olması bakımından değer taşımaktadır. Kür sözcüğünün bu unvan yapısındaki anlamı da “cesur, yiğit, alp, korkusuz” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu bilgiler ışığında, hayalet bir sözcüğün yapısında bulunmakla birlikte Türkçenin yapısına aykırı olmayan ve anlamca uygun düşen *Kür Şad*, diğeri ise *kür alp*, *kür alp er* gibi örneklerde olmak üzere “yiğit, cesur, kahraman, alp” anlamına gelen ve unvan niteleyici bir *kür* sözcüğümüzün olduğunu söyleyebiliriz. **Korkut** sözcüğünün ilk parçasının metinde **k** (kaf) ile yazılması bu sözcüğün *kür* olarak okunmasını zorlaştırmaktadır. Bununla birlikte seslik olarak açıklanması hiç de zor değildir. Bu sözcüğün ikinci parçasının yine **q**(kaf) ile başlaması ve kalın ünlülü olması sözcüğün ilk parçası üzerinde etki yaratmış ve ilk parçanın da benzeşmeyle kalın sıraya geçmesine neden olmuştur. Böylece hem ünlü hem de ünsüz uyumu sağlanmıştır. Bu gibi bir kalınlaşma örneği *Teñri* sözcüğünde görülmüş olup *Teñri* sözcüğünden *Tañrı* sözcüğüne geçişte *Teñri* sözcüğünden sonra gelen *Teälä* sözcüğünün etkisi genellikle kabul edilmiştir. Bir tamlama halinde olan bir başka Türkçe unvan da benzer bir kalınlaşma örneği bulunmaktadır. *Sü başı* sözcüğünün ilk parçası ikinci parçanın kalın sıradan ünlü bulundurmasının etkisiyle kalınlaşmış daha sonra da *sü* sözcüğünün unutulmasıyla halkın zihninde *su* sözcüğüyle karıştırılmıştır. *Teñri* sözcüğünün kalınlaşmasında art damak **ŋ**'sinin etkisinden söz edilebilir, fakat *sü başı* sözcüğünde böyle seslik etki gösterecek ünsüz yoktur. *Sü başı* sözcüğü bir unvan olması bakımından da *kür+kut* sözcüğüyle benzerlik göstermektedir. Biz *sü başı* ve *Teñri* sözcüklerinde görülen ikinci sözcüklerin ünlülerinin kalın olmasının birinci sözcüğün ilk ünlüsüne etki ederek kalınlaştırmasına benzer bir olayın *kut* sözcüğünün etkisiyle *kür* sözcüğünde de meydana geldiğini düşünmekteyiz.

İkinci olarak, destan ve hikâyelerin varyantlaşması ve bazı motiflerin değişmesi destan kahramanlarının adının değişmesine neden olabilmektedir. Örneğin Köroğlu destanında asıl kahraman olan kişinin adı varyantlara ve varyantlardaki motiflere göre değişebilmektedir. Türkiye’de derlenmiş olan Köroğlu destanında babasının gözüne mil çekildiği için Köroğlu olarak karşımıza çıkan kahraman, Türkmen varyantında mezarda doğma motifi çerçevesinde Goroğlu olarak anılmaktadır. Fakat bizim Köroğlu’yla Türkmenlerin Goroğlu dedikleri kahramanın bir adı olmalıdır. Bu incelemenin konusu olmamakla birlikte Kör veya Gor oğlu diye bildiğimiz kişinin asıl adının da Küroğlu olduğunu varsaydığımızı ifade etmek istiyoruz. Kür unvanı, bu unvan grubunda da değişmiş kür adı unutulduğu ve varyantlaşmada da farklılıklar meydana geldiği için Türkmen Türkçesinde Gor’a “mezar”, Türkiye Türkçesinde ise ince şeklini koruyarak fakat yine unutulma ve anlatının etkisiyle kör “kör” biçimine değişmiştir. Yani unvan niteleyicisinin farklı ve bizce yanlış köklere bağlanan biri kalın biri ince şekli oluşmuştur. Kürkut unvanında da varyantlaşmadan kaynaklanan bazı farklar nedeniyle kor şeklinin ortaya çıkışını düşünmekteyiz.

Korkut adını oluşturan ikinci parçanın *kut* olduğu yönünde ise büyük bir ittifak bulunmaktadır. Sözcük “can, hayat gücü, ruh; mistik varlık; kut, saadet, mutluluk, bereket, bolluk, iyilik; başarı, muvaffakiyet, ilerleme; mutlu talih” (Drevnetyurkskiy, 1969:471-472) anlamlarında tarihi Türkçe metinlerde kendine yer bulmuştur. Bununla

birlikte *qut t yri xatun *  .a. (Uig1 28,) (Drevnetyurkskiy 1969:471-472) ve *idukkut* (Şirin User 2009:259) unvanları bir tarafa bırakılacak olursa *kut* sözcüğünün unvan yapısı içinde kullanımına çok da rastlanılmamaktadır. Bu iki kullanımda ise *kut* sözcüğünün “kut, talih, kutlu, kut sahibi, seçkin kimse” anlamlarında kullanıldığı açıkça görülmektedir.

Her iki sözcüğün kullanımları ve anlamları göz önünde bulundurulduğunda *Korkut* adının *k r* ve *kut* olmak üzere iki parçadan oluştuğu söylenebilir. Bu unvan yapısında *k r* unvan niteleyicisi olup “alp, yiğit, kahraman” anlamlarına gelmektedir. *Kut* parçası ise “kutlu, kut sahibi, mistik varlık, seçkin kişi” anlamlarını taşımaktadır. Böylece *k r kut* unvan grubu “alp eren” Őeklindeki bir anlama karşımıza çıkmaktadır.

Tarihi metinlerimizde *alp er* unvan grubu sıklıkla karşımıza çıkmalarına rağmen, bu unvan grubu *alp eren* unvan grubunun anlamını taŐımamakta “kahraman, cesur kişi” anlamına gelmektedir. Bu yapılarda *eren* adı er isminin  okluk biçimi olarak kullanılmaktadır. Eren sözcüğünün “seçkin kişi, ermiŐ kimse” anlamında kullanılması İslam  döneme ait eserlerimizin ortaya çıkmasıyla beraberdir.

Biz ind rdimiz tevri ni anığ içinde k ni yol yaru luk adrar seçer anığ birle yalava lar anlar a kim boyun berdiler anlar a kim c hud boldılar ta rılı  erenler bilgeler anığ k dez  tiley rler (Kök 2004: 80; 85v/5,6).

Alp eren unvan grubu “cesur ermiŐ kişi” anlamında ve Türk-İslam kültüründe özel anlamlar yüklenerek günümüze kadar gelmiŐtir. *K r kut* unvan grubu ise Türklerin İslamiyet’ten önceki çağlarına ait bir unvan grubu olup mistik g clere sahip alp bakŐılara, alp ozanlara ait bir unvan olmalıdır.

Sonuç

1. Dede Korkut’un yaşadığı döneme ilişkin verilen bilgiler bu unvanın I. Köktürkler  ağına ait olduğunu düŐündürmektedir. *Korkut* bir devlet adamı olarak *k r* ve insanüstü özellikleriyle *kut*ludur. Yani *k r kut*’tur. Bu unvan da İslami dönemin “alp eren”i ile hem yapı hem de anlam bakımından bire bir eŐdeđerdir.
2. Dede ve Ata sözcüklerinin bu unvan grubunu nitelemesi *k r kut* biçiminden korkut biçimine kalıplaŐmanın gerçekleŐtiđi ve bu unvan grubunun bu haliyle kullanıldığı zamanlarda olmuştur. Eğer kalıplaŐmadan önce *Dede* ve *Ata* sözcükleri kullanılmıŐ olsaydı Türkçenin unvan yapısına uygun olarak *k r* ya da *kut* sözcüklerini tek baŐına niteler ve *Dede K r /K r Ata veya Dede Kut/ Kut Ata* gibi yapılar ortaya çıkarırdı.
3. *K r* unvanından *kor* unvanına d n rmeyi seslik olaylarla açıklamak zor olsa da imk nsuz değildir ve Türkçede *Tevri* > *Tanrı*, *s  başı* > *su başı*  rneklerinde benzer deđiŐmelere rastlanılmaktadır. *Tevri* sözcüğündeki deđiŐme kendinden sonra gelen Te l  sözcüğünün kalın ünlülerinin ve art damak ı’sinin etkisiyle açıklanmaktadır. *S  başı* > *su başı*  rneğindeki deđiŐme de ise unvan grubunu oluşturan ikinci sözcüğün ünlüsünün kalın olmasının etkisi vardır. *K r* unvanındaki kalınlaŐmada da kendinden sonra gelen *kut* sözcüğünün sert  ns z ve kalın ünlülerden oluŐmasının etkisi vardır.

4. Destanların kahramanlarının başından geçenlerin anlatılarda değişmesi yani varyantlaşma, kahramana o coğrafyada ad verilmesinde etkili olmakta, gerçekte tek bir ada sahip olan kişinin adı söyleyişte birbirine yakın fakat farklı şekillerde karşımıza çıkmaktadır. *Köroğlu*'nun *Goroğlu* olması bunun neticesindedir (*Küroğlu* > *Köroğlu*~*Goroğlu*). *Kür kut* unvanının da böyle bir varyantlaşma ve bazı sözcüklerin unutulması neticesinde *Korkut* biçimine dönüşmüş olması olasıdır. Bu durum seslik değişmeler üzerinde varyantlaşmanın etkisini göstermektedir.
5. Şüphesiz ki, Korkut adı üzerinde yapılacak tartışmalar bu incelemeyle de son bulmayacaktır. Bununla birlikte bu yazıyla bu ada Türkçenin unvan yapısı, hikâyelerdeki Korkut tipinin özellikleri ve yaşadığı dönem çerçevesinde bir yaklaşım sergilenmiştir.

Kaynakça

- AMANOV, Ebulfez (1999). “Kişi Adlarında Eski İnançların İzleri (Dede Korkut)”, *Atatürk Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S.11, s. 53-59.
- ARAT, Reşit Rahmeti (1991). *Kutadgu Bilig I, Metin*, Ankara: TDK.
- CLAUSON, Sir Gerard (1972). *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Clarendon Press: Oxford.
- Drevnetyurkskiy Slovar*, (1969). (Red. B. M. Nadelyeva, D. M. Nasilov, E. P. Tenişev, A. M. Şerbak), Leningrad.
- ERASLAN, Kemal (1996). *Nesayimü'l-Mahabbe Min Şemayimi'l-Fütüvve*, Ankara: TDK.
- ERCİLASUN, Ahmet B., AKKOYUNLU, Ziyat (2014). *Divânü Lugati'l-Türk*, Ankara: TDK.
- ERGİN, Muharrem (1994). *Dede Korkut Kitabı*, Ankara: TDK.
- GÖKYAY, Orhan Şaik (2004). *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul: MEB.
- KAÇALIN, Mustafa S. (2006). *Dedem Korkut'un Kazan Bey Oğuznamesi*, İstanbul: Kitabevi.
- KARGI ÖLMEZ, Zuhul (1996). *Şeceri-i Terakime (Türkmenlerin Soykütüğü)*, Ankara: Simurg.
- KÖK, Abdullah (2004). *Karahanlı Türkçesi Satır Arası Kur'an Tercümesi*, (TİEM 73 1v 235v/2), Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- SERTKAYA, O. Fikri (2014). “Kür Şad Adının Etimolojisi Veya Türk Tarihinde Kür Şad Adlı Bir Kişi Var mıdır?”, *Gazi Türkiyat*, Bahar, 2014: 1-10.
- SEYİDOV, Mirali (1983). “Korkut sözcüğünün Etimolojik Tahlili ve Korkut Tipinin Kökeni Hakkında Kayıtlar”, *Milli Kültür*, Sayı: 38, Şubat, s. 46-50)
- ŞİRİN USER, Hatice (2009). *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı Yazıtları Söz Varlığı İncelemesi*, Konya: Kömen.
- TANRIVERDİ, Əzizxan (2006). *Kitabi-Dədə Qorqud'un Söz Dünyası*, Bakı.